

relació amb el Club Ramon Muntaner i, finalment, la participació de Fuster en el cicle «Reflexions crítiques sobre la cultura catalana» (1983).

Posteriorment, entre 1983 i 1991, la «vitalitat» epistolar (que implica representació de fets i vivències) —com passava també amb la relació amb Joaquim Maluquer— es va esmoreint. Fora de les explicacions sobre els esdeveniments relatius als obstacles per al reconeixement acadèmic de l'assagista, i, en un altre nivell, en el cas frustrat de l'obtenció de la càtedra per Cahner a la Universitat de València, l'interès del missatge va decaient. Explicar-ne les causes implicaria, tal vegada, demanar-se com Fuster anava analitzant i interpretant la vida cultural i política valencianes. És a dir, caldria esbrinar el seu posicionament sobre una certa «misèria» moral i intel·lectual de l'anomenada «transició».

Malgrat tot, però, la relació entre Cahner i Fuster evidència un model d'intel·lectualitat que «baixa» a l'arena pública, en fa un balanç de situació i condiciona sovint el seu treball —com es definí en l'assaig nacional i en la historiografia literària—³ segons les necessitats culturals del col·lectiu.⁴ □

Saviesa grega arcaica i saviesa catalana contemporània

Albert Mestres

Saviesa grega arcaica

A cura de Jaume Pòrtulas i Sergi Grau
930 pp., 2011, Martorell, Adesiara.

Resulta difícil ponderar en la justa mesura l'aparició d'un llibre com aquest. Vet aquí una mancança gravíssima en català junt amb moltes altres que encara continuen. Però en aquest cas es tractava dels textos «fundacionals» de la nostra cultura en el sentit més ampli, la cultura occidental, i alguns d'ells, com ara Heràclit, encara avui en viu diàleg amb la cultura contemporània. Perquè si els textos de la Grècia clàssica són els que han alimentat durant dos mil·lennis en diverses repeses la cultura occidental, on s'han emmirallat des dels romans i els Pares de l'Església fins als humanistes, els moderns i els romàntics, els de la Grècia arcaica, potser per la seva dificultat, per la seva fragmentarietat, per la seva obscuritat, causada per la fractura radical que ens en separa, són els que interpel·len amb més força la cultura contemporània, fortament marcada precisament per la fragmentarietat i la consciència de l'hermenèutica infinita. Però el volum d'aquests textos és considerable, com demostra el gruix d'aquest llibre, de més de nou-cents pàgines i 1462

1. Max Cahner, «Gènesi de *Nosaltres, els valencians*», *El Temps*, 5-VII-1993, p. 77. Aquest article és inclòs en l'Apèndix de la correspondència.

2. Joan Fuster, «Aquest serà, d'ací a poc, un país monolingüe. En castellà», Miquel Alberola [entrevista], *El Temps*, 13-IV-1992, p. 26.

3. Sobre les aportacions de Fuster a la història de la literatura, Vicent Simbor, «L'historiador de la literatura», *Serra d'Or*, 395, novembre 1992, pp. 15-17.

4. Una exposició sintètica sobre aquesta actitud la trobem —aplicada a la situació nacional valenciana— en l'article de Max Cahner, «Fuster viscut», *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 6, tercer trimestre, 2003, p. 21. Aquest text és inclòs en l'Apèndix de l'epistolari comentat.

unitats textuais. Destaquem doncs la tasca d'ingent envergadura que han emprès els dos curadors, Jaume Pòrtulas i Sergi Grau. I aquí és on és pertinent la saviesa catalana contemporània ja que creiem que el grau de profunditat intel·lectual que Pòrtulas ha demostrat al llarg dels seus escrits és molt elevat (n'és prova clamorosa la seva *Introducció a la Iliada*), perquè no es tracta només de triar la fixació dels textos, de traduir-los, de contextualitzar-los, feina de formigueta filològica, com veurem tot seguit, sinó de tenir prou llums per filar primíssimament en les possibles interpretacions d'uns textos tan fragmentaris i no caure ni en l'excés poètic ni en la llisor literal.

Tanmateix, el llibre no recull tot el que es coneix com la filosofia presocràtica, que de fet, com apunten els curadors a la presentació, inclou autors contemporanis de Sòcrates i fins i tot una mica posteriors, sinó el que defineixen amb el mateix títol del llibre com a saviesa arcaica, contemporània de l'eclosió de la primera polis com a estructura política, és a dir, el segle VI aC i una part del V, fins a les Guerres Mèdiques (490-480 aC). Això vol dir que el llibre inclou els textos que la tradició ens ha fet arribar d'Alcmà d'Esparta, la poesia hesiòdica fragmentària, Tales de Milet, Focos de Samos i Cleòstrat de Tènedos, Ferecides de Siros, Epimènides de Creta, els set savis, Anaximadre de Milet, Anaxímenes de Milet, Acusilau d'Argos, els pitagòrics, Hipas de Metapont, Teàgenes de Règion, Xenòfanes de Colofó, Heràclit d'Efes, Epicarm, Alcmeó de Crotona, Parmènides de Vèlia, Onomàcrit, fragments òrfics, Museu, Linos i Filó de Biblos. N'han quedat fora doncs autors importants com Empèdocles.

El llibre s'estructura en tres grans parts: I. Cosmogonies mítiques, II. Savis arcaics

i III. Cosmogonies arcaïtzants. Després cada capítol correspon a un autor o una sèrie d'autors vinculats, com ara els pitagòrics. Cada capítol o autor és presentat per una petita introducció, de caire més aviat filològic, i després se'n ofereixen els fragments numerats correlativament de l'1 al 1462, segons l'ordenació d'aquesta edició. La quasi totalitat de fragments no provenen de trossets de papirs on es reproduïen les obres originals, sinó de citacions, referències i al·lusions de textos molt més tardans i conservats amb graus diferents de complitud. Hi ha tres tipus de fragments: 1) aquells que els filòlegs consideren citacions literals dels textos originals perduts, 2) aquells que es poden considerar citacions indirectes, és a dir, recollint el sentit (per dir-ho d'alguna manera) però no les paraules i 3) referències, llegendes, «biografies» de l'autor. Al llibre cada fragment és encapçalat pel nom del citador i les referències a les edicions canòniques del text, així com les edicions també canòniques dels mateixos fragments en si. A continuació el fragment és reproduït en grec sempre que es consideri una citació literal o més o menys propera, segueix la traducció al català, obra de Pòrtulas i Grau, i clou, si s'escau, algun breu comentari aclaridor. Per als fragments dels citadors (Plató, Plutarc, Eurípides, Aristòfanes, Marc Aureli, Ciceró) els curadors fan servir les traduccions existents si s'escau (Joan Crexells, Carles Riba, Cristián Carandell, Marçal Olivari), sovint modificades, i si no les pròpies. Tanquen el llibre una llista de citadors amb breu notícia sobre cada un d'ells i unes correspondències numèriques entre aquesta edició i les més utilitzades per als fragments.

Com es veu, la feina és realment complexa, ja que implica no solament el concei-

xement i la intuïció implícits en la traducció d'uns mots pastats i repastats sense parar almenys durant mil anys, sinó la mateixa tria dels fragments, la fiabilitat de les seves edicions, què considerar o no fragment, etc. Després l'ordenació d'aquest materials ingent, primer per autors, és clar, després per temàtiques dins de cada autor i finalment per «citadors» dins de cada temàtica.

Prenem l'exemple d'Heràclit, on temàtica i citadors adquireixen gran importància. Es divideix en els següents subapartats: un primer de biografies i pseudobiografies i un segon de fragments del seu llibre, que al seu torn es divideix en quinze subapartats, alguns dedicats a autors que citen profusament Heràclit, com Sext Empíric, Climent d'Alexandria o Marc Aureli, i altres a fragments agrupats temàticament, com ara «Foc sempre viu», «Ànimes i rius», «Raó política» o «Raó teològica».

Ens centrarem ara que hi som en Heràclit. La seva importància és tal i la importància d'aquesta traducció també, que mereixeria una edició per ell sol. Com dèiem abans, durant molts segles Plató i Aristòtil van ser els pilars sobre els quals se sostenien els fonaments de l'edifici de la filosofia occidental bastit per Tomàs d'Aquino, Bacon, Spinoza, Descartes, Kant, però ja Hegel va reivindicar l'ascendència heraclitiana dels oposats com a motor universal per a la seva dialèctica, i cal recordar que a través de la revisitació d'Heràclit d'un gran hel·lenista com va ser Friedrich Nietzsche es va ensorrar aquest edifici quasi completament per donar pas a una nova filosofia, o va esdevenir un instrument d'ordre pràctic, com el marxisme, on, tanmateix, a través de la dialèctica hegeliana també es trasllueix l'herència d'Heràclit en la lluita de classes com a motor de la història. Nietzsche va adoptar

en algunes obres cabdals la formulació aforística tan característica d'Heràclit amb proposicions més o menys obscures abocades a l'hermenèutica i properes a la poesia, i de fet, què és *Així va parlar Zaratrustra* sinó una mena de gegantina restitució d'Heràclit? A partir de Nietzsche la filosofia d'alta volada occidental es divideix radicalment a grans trets en la lògica matemàtica de Wittgenstein, Russell, Popper, Quine, que alimenta les ciències, i l'hermenèutica de Heidegger o l'aforística de Cioran.

Del Llibre se'ns n'ofereixen en aquest llibre 331 fragments de caire molt divers en comptes dels habituals 113, des de fragments relativament sencers fins a una o dues paraules, amb les reconstruccions i les discussions dels diversos especialistes contemporanis i les edicions més solvents i recents, incorporant evidentment les troballes dels últims anys. Volem dir que la panoràmica no pot ser més completa, i això per a qualsevol cultura, i encara més per a la nostra, és un luxe de categoria.

Potser el que més ens sorprèn en relació amb lectures anteriors dels fragments d'Heràclit, és el caràcter quasi telegràfic i profundament poètic, quasi com de haikús, dels fragments més consistentment reconstruïts.

Per exemple, és el cas del fragment 950 de l'edició Pòrtulas-Guix, un dels més arxiconeguts del filòsof:

En el mateix riu
no hi entraries dues voltes.

O com aquest quasi taoista, si entenem per raó el coneixement d'un mateix (809):

La raó hi veu, la raó escolta; la resta és sorda
i cega.

O de nou una mena d'aforisme taoista (839A):

El tot és
divisible indivisible
mortal immortal
raó eternitat.

O bé (898):

combat i contesa
entesa i pau
camí amunt i avall.

O aquesta definició de la naturalesa animal
i humana (815):

Amb fang es renten els porcs, i els agrada:
amb cendra els ocells de corral—
no pas amb aigua neta.

O bé (882):

Alguna volta el foc ho esdevé tot.

Mentre que altres semblen més aviat re-
franys atribuïts al filòsof, com ara (783):

Fenc triarien els ases, no pas or.

O bé aquesta metàfora del coneixement
(803):

Els que cerquen or
molta terra remouen
i en troben poc.

Voldríem acabar amb un elogi de l'edició,
no solament perquè és una edició d'aquestes
que ja no se'n troben de tapa dura i tipog-
grafia acurada, sinó perquè tal com estan
les coses i encara més el món editorial ens
sembla una gran valentia si no una teme-
ritat que una editorial petita i sense suport
institucional com aquesta s'arrisqui a editar
un llibre com aquest. □

Una exacta revisió de Fuster

Francesc Pérez Moragón

*Joan Fuster: el projecte de normalització del
circuit literari*

Vicent Simbor

311 pp., 2012, València, PUV.

La bibliografia sobre els diversos aspectes
de l'obra i la personalitat de Joan Fuster
continua creixent de manera incessant,
especialment en determinats moments,
marcats per la commemoració d'algun es-
deveniment particularment notable, com ha
succeït aquest 2012 amb el cinquantenari de
la primera edició de *Nosaltres, els valencians*.

Malgrat aquesta abundància, el llibre de
Vicent Simbor que ara ha editat la Càtedra
Joan Fuster, de la Universitat de València, té
un caràcter de clara i oportuna novetat, ja
que aborda un seguit de qüestions que fins
ara no havien estat tractades o estudiades,
o ho havien estat de manera insuficient o
insatisfactòria.

Com ho declara l'autor en les paraules
introdudòries del volum, el llibre proposa
un recorregut a través de l'esforç fusterià per
a transformar una infraestructura cultural
tan precària i dividida entre els grans terri-
toris històrics de la llengua catalana com
la que ell mateix va trobar en la dècada de
1950, «en una xarxa editorial, de premis
literaris, de revistes i fins i tot de diaris, si
la seua voluntat no hagués xocat contra
la insalvable censura, concebuts amb la
perspectiva global d'aquest circuit ampli».